

Měřínský, Zdeněk; Zumpfe, Eva

Keramika z hradu Rokštejna (okr. Jihlava) a její vztahy k jihlavské a dolnorakouské keramice

Archaeologia historica. 1994, vol. 19, iss. [1], pp. 407-413

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140107>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

F.

HMOTNÁ KULTURA

Keramika z hradu Rokštejna (okr. Jihlava) a její vztahy k jihlavské a dolnorakouské keramice

ZDENĚK MĚŘÍNSKÝ—EVA ZUMPFÉ

Archeologický výzkum hradu Rokštejna na Jihlavsku probíhající od roku 1981 [srov. Měřínský 1988; 1991; 1991a; Měřínský—Plaček 1989, tam další lit.] přinesl kromě poznání stavebního vývoje a dějin lokality a zařazení těchto procesů do širších souvislostí politického, hospodářského i společenského vývoje na jihozápadní Moravě ve 2. polovině 13. až 1. polovině 15. století i obrovské množství památek hmotné kultury z doby existence hradu, v níž největší část kromě zvířecích kostí, tvoří právě keramika. Celou nalezenou kolekci lze dělit podle základních skupin na keramiku kuchyňskou, stavební, technickou a kamnářské výrobky.

V tomto příspěvku chceme poukázat pouze na určité charakteristické rysy a vztahy v souboru nejvíce zastoupené keramické skupiny — běžného hrnčířského zboží určeného ke každodennímu používání, tak říkajíc spotřebě obyvatel hradu — a to keramiky kuchyňské. Vzhledem k množství nálezů keramiky je v současnosti zpracována pouze její menší část. Nalezené keramické soubory lze prozatím pracovní rozčlenit do tří časových horizontů. Prvý z nich je možno rámcově datovat do poslední čtvrtiny 13. až počátku 14. věku. Druhý horizont je předběžně vročený do 14. století a bude jej pravděpodobně po detailním zpracování možno ještě jemněji rozčlenit. Třetí časový horizont můžeme datovat do období konce 14. až 1. třetiny 15. století. Výrazně je v něm zastoupen především soubor nádob ze zánikového horizontu hradu získaný hlavně při odkryvech v prostorách horního a dolního paláce [srov. Měřínský 1991; 74; 1991a, 420; 1994, v tisku; Měřínský—Plaček 1989, 27—28].

Při studiu rokštejnské keramiky si musíme položit základní otázku, které hrnčířské centrum zásobovalo hrad běžnou kuchyňskou keramikou určenou ke každodenní potřebě a spotřebě jeho obyvatel. K velkým hospodářským centrům regionu jihozápadní Moravy, jež se nacházelo vzdušnou čarou pouhých 13 km na severozápad, patřilo královské horní město Jihlava. Mezi řemesly pracujícími ve městě byla výrazně zastoupena i hrnčířská výroba (Hoffmann 1961, 29, 89). Z ostatních blízkých či vzdálenějších středisek řemeslné výroby a trhu musíme jmenovat ještě Třebíč, kde se nějak výrazněji hrnčířské řemeslo během 13.—15. století neprofilovalo (srov. Uhlíř et al. 1977, 33—71), Velké Meziříčí, odkud máme pro toto období doklady lokální výroby (Svoboda 1930, tab. XLIX—L), Moravské Budějovice, které se vyvíjejí nejpozději během 15. století ve významné hrnčířské centrum (srov. Nekuda—Reichertová 1968, 95; Měřínský 1982, 359; Poláček 1991, 55—56; k pozdějšímu vývoji v novověku Scheufler 1972, 136—149).

Musíme se ještě zmínit o Brtnici, která jako tržní městečko ležící zhruba ve vzdálenosti 5 km jihozápadně od Rokštejna představovalo přirozené lokální hospodářské středisko rozsáhlého zeměpanského zboží v tomto regionu jihozápadní Moravy, jehož správním centrem byl ve 2. polovině 14. století právě Rokštejn a od konce 14. věku do třicátých let 15. století, kdy zboží získávají od moravských markrabat Valdštejnové, zůstala situace nezměněna a teprve

od 2. poloviny třicátých let 15. století po opuštění Rokštejna poničeného za husitských válek a stavbě nového hradu v Brtnici se přesunuje i sídlo majitelů panství k místu trhu do Brtnice (srov. Měřínský 1988a, 51—57, 67—71, 76—88; 1988b, 23—24, 39—40; 1991, 65, 68—71, 75—76; 1991a, 413—415; Měřínský—Pláček 1989, 4—16; 1989a, 36—37). Pro námi sledované období nemáme v Brtnici hrnčířskou výrobu doloženu písemnými prameny ani archeologickými nálezy (srov. Měřínský 1988a, 78), i když samozřejmě nějakého hrnčíře, který by v omezené míře zásoboval místní trh, tak jak tomu bylo i jinde, vyloučit nemůžeme. Teprve v novověku, patrně od 16. století, se začíná v Brtnici provozovat hrnčířská výroba (Zaoralová 1988a, 123) a v 17. století je zde doložena významná toufarská dílna, z níž se nám dochovaly některé její výrobky. Objednavatelem byl např. pobělehorský majitel brtnického panství hrabě Collalto (srov. Zaoralová 1988, 170; Richter 1931, 1934; Černožorský 1941, 159).

Jestliže vezmeme v úvahu poněkud pozdější rozvoj hrnčířského střediska v Moravských Budějovicích a lokální charakter této výroby v Třebíči a Velkém Meziříčí, musíme obrátit naši pozornost právě k Jihlavě. Archeologický výzkum Jihlavy byl přes její důležitost v českém i moravském středověkém vývoji v minulosti opomíjen a k dispozici zde byly pouze ojedinělé nálezy či soubory z některých menších záchranných akcí a sběrů (srov. Bláha 1968; Měřínský 1977; 1977a). Teprve sedmdesátá léta spojená s nešťastnou likvidací řady stavebních objektů a mnohdy celých bloků ve středověkém jádru města a s nimi související velké zásahy do terénu, přinesly větší soubory nálezů, které opět pocházely nikoliv z řádně vedených archeologických výzkumů, ale pouze dozoru na některých stavbách a záchraně nejdůležitějších nebo z hlediska nálezů bohatých objektů, především odpadních jímek. O jejich záchranu se zasloužil především B. Novotný spolu s V. Duškem a B. Karlem. Nálezy z výzkumu těchto odpadních jímek v Kosmákově ulici a ulici Matky boží byly publikovány pouze předběžně ve výběru (Novotný—Karel—Dušek 1978; Novotný 1982) a čekají na definitivní zpracování. Později provedl B. Novotný spolu s J. Králem i záchranný dozor při stavbě obchodního domu Prior na dnešním Masarykově náměstí, jehož novostavba trvale poškodila vzhled historického jádra města. Další záchranné výzkumy na ploše přestavby Horáckého divadla a přilehlého areálu proluky vedle č. 17 v Dominikánské ulici i plochy u hradeb vpravo od bývalé brány Křížové (ve směru vycházíme-li z areálu středověkého města) proběhly na počátku devadesátých let (Měřínský 1992; výzkum Ústavu archeologické památkové péče v Brně z roku 1993 u brány Křížové, informace O. Šedo).

Právě z těchto výzkumů máme k dispozici archeologický materiál, který můžeme použít ke srovnání s keramickými soubory z Rokštejna. V první řadě jsou to nálezy z jihlavských odpadních jímek. Bohužel jsou datovány pouze rámcově, což odpovídá i charakteru, jak se tyto soubory v odpadních jímkách tvořily. Dřívější nálezy publikované B. Novotným (Novotný—Karel—Dušek 1978; Novotný 1982) obsahují i keramiku, kterou je možno datovat od doby počátků města na konci 1. poloviny 13. století a zejména do průběhu 2. poloviny 13. až počátku 14. století. Většinu nálezů je však možno rámcově vročit do 14. až 1. poloviny 15. věku a podobně je tomu i s keramickými doklady získanými z jímek prozkoumaných v prostoru Horáckého divadla a na přilehlém městišti v Dominikánské ulici vedle č. 17, které jsou předběžně řazeny do pokročilého 14. až počátku 15. století (srov. Měřínský 1992, 164—165, 167—168).

Tyto nálezy obsahují řadu shodných morfologických znaků jako má běžná kuchyňská keramika z Rokštejna náležející z větší části ke třetímu keramic-

kému horizontu datovanému do konce 14. až 1. třetiny 15. století (srov. Měřínský 1991, 74; 1991a, 420; 1993, 108; Měřínský—Plaček 1989, 27), a to ve tvaru nádob, formování jejich okrajové profilace, stejných rytých značek na okrajích a výdutích i shodné úpravě povrchu a vizuálně podobné skladbě hmoty, z níž byly vyráběny, tzn. hrubší, ostřené středně zrnitým pískem často s příměsí grafitu, vypalované redukčně do šedých, tmavošedých nebo černých a černošedých zakuřovaných odstínů. Podstatné je zde především formování okrajů, hmota, tvary a ryté značky na okrajích a výdutích hrncovitých nádob i technologie výroby, které jsou natolik shodné, že pro závěr 14. až počátek či delší část 1. třetiny 15. století můžeme počítat se zásobováním hradu Rokštejna běžným hrncířským zbožím hlavně z jihlavských dílen.

V předhusitském a husitském období, do kterého tato keramika časově náleží, se podle písemných pramenů i místopisu města tyto hrncířské dílny nacházely, jak to bylo ve středověkých městech obvyklé, u hradeb, konkrétně v prostoru ulice Hrnčířské vedoucí ve směru od brány Brtnické na jihu k bráně České na východě (Hoffmann 1961, 29, 192). Při stavbě obvodové komunikace před hradbami v polovině padesátých let, která vede od nového Brněnského mostu k prostoru bývalého barbakanu Brtnické brány, byly také údajně zachyceny zbytky hrncířských pecí, jež by se měly nacházet před městským hradebním příkopem (informace F. Hoffmanna; srov. Měřínský 1977, 167, 170). Zbytky hrncířského odpadu z 1. poloviny 16. století byly druhotně uloženy i u hradby, jež byla součástí obranného systému barbakanu Brtnické brány, kde byly prozkoumány při záchranném výzkumu v roce 1969 (Měřínský 1977, 167). Poslední záchranný archeologický výzkum v Jihlavě, prováděný zde v roce 1993 O. Šedem (Ústav archeologické památkové péče v Brně) v prostoru při hradebním pásu východně od brány Křížové v severovýchodním oblouku městského opevnění, zjistil stopy středověké a raně novověké hrncířské a zejména kamnářské výroby i zde (informace O. Šeda; nepublikováno).

Naše zjištění tedy potvrzují a konkrétně dokumentují významné hospodářské postavení Jihlavy, jako výrobního a ekonomického střediska a centra trhu na pomezí Čech a jihozápadní Moravy, jehož ekonomická síla se projevovala v širokém okolí a působila ve svém tržním okruhu i v zásobování hrncířskými výrobky, tedy ve výrobní činnosti náležející mezi tzv. „skromná řemesla“, kam bezesporu ve středověku produkce běžného hrncířského zboží náležela. Tyto hospodářské vztahy s okolím města byly silné i přes politické rozpory, které mezi městem a okolní šlechtou trvaly po celé rozbourané období domácí války na Moravě a rozbíjení v době vlády Václava IV. (1378 až 1419) stupňujících se v devadesátých letech 14. století a na počátku 15. století (Měřínský 1988a, 78—85; 1991, 65—69; 1991a, 414—415; Měřínský—Plaček 1989, 7—13; Hoffmann 1984; 1986, 73—75; Štěpán 1992) i na počátku husitských válek, kdy hrad Rokštejn drží již od rozmezí let 1396—1399 Jihlavě nepřátelští Valdštejnové (Měřínský 1988a, 85—88; 1991, 69—70; 1991a, 415; Měřínský—Plaček 1989, 13—16). Tyto hospodářské vazby, zejména výpůjčky peněz u jihlavských měšťanů, zachycují i prameny písemné (Hoffmann 1986, 74—76).

Poslední důležitý postřeh související s problematikou jihlavské keramiky 14. až počátku či průběhu 1. poloviny 15. věku souvisí s širšími závěry o vlivech, které na zdejší hrncířskou výrobu působily po formální stránce, tj. na tvary zejména hrncovitých nádob, utváření okraje, ale i na technologii výroby. Analogické doklady totiž nacházíme v oblasti Dolního Rakouska. Konkrétně můžeme poukázat na keramiku vídeňskou, kde se setkáváme s řadou podob-

ných exemplářů datovaných do 14. až 15. věku. Především jsou to bezuché hrnce vejčitého a kulovitého tvaru s masivními, mnohdy přečnávajícími oválnými okraji a někdy i odsazením hrdla vytvářejícím plastické žebírko (Keramische Bodenfunde, 58 č. 44, 59 č. 45—47, 76 č. 88, 77 č. 90—91, poslední tři exempláře s tuhou), dále hrnky s uchy (Keramische Bodenfunde, 60 č. 49, 77 č. 89 s tuhou), mísy (Keramische Bodenfunde, 62 č. 54), pánvice (Keramische Bodenfunde, 64 č. 57) i některé tvary džbánů (Keramische Bodenfunde, 64 č. 59, 65 č. 61, 67 č. 64—65, 68 č. 67). Mísy, džbány a pánvice zapadají svými formami a tvary do širšího proudu vlivů a podnětů z Podunají působících na utváření typové a tvarové škály jihomoravské středověké keramiky. Podobnost mezi některými hrncovitými nádobami z Vídně a Jihlavy je však více než přesvědčivá.

Nacházíme též náznaky určitých shod na jihlavské keramice 2. poloviny 13. až počátku 14. století s vídeňskou keramikou konce 12. až 13. věku (srov. Keramische Bodenfunde, 54 č. 39, 45 č. 21, 76 č. 87 s tuhou). V těchto souvislostech je zajímavý poznatek, že ke složitým rytým značkám na výduti nádoby kolem bradavčitých vypnulín, které známe na charakteristické jihlavské keramice 14. až počátku 15. století i z rokštejnských nálezů nacházíme analogii v poněkud jednodušší ryté značce na výduti hrnce z Vídně datovaného na přelom 12. a 13. století (Keramische Bodenfunde 54 č. 39).

Závěrem lze tedy konstatovat, že jihlavská keramika navazuje nejpozději v období 2. poloviny či konce 14. až počátku 15. století (přičemž nelze vyloučit ani časnější datum) na dolnorakouský okruh keramiky, o němž víme, že již ve 2. polovině 13. století ovlivnil vytváření značně rozsáhlého a kompaktního okruhu šedého redukčně vypalovaného kvalitního hrnčířského zboží s primárním centrem výskytu v Dolním Rakousku, dále na jižní Moravě, jihozápadním Slovensku a v Transdanubii až po Budín (srov. Měřínský 1976, 345 až 348; 1982, 359; 1993, 108; k importům dolnorakouské keramiky na jižní Moravě, srov. Unger 1970; 1984, 184—185). Konkrétně v případě II. a III. brněnského keramického horizontu rámcově z 2. a 3. třetiny 13. a 1. poloviny 14. století ukázal na tyto vztahy R. Procházka (1991, 236—244), který pro tuto keramiku hledá analogie v prostředí dolnorakouském v návaznosti na širší podunajskou oblast včetně Bavorska, a výskyt tohoto zboží spojuje právě s jižním kolonizačním proudem, s příchodem kolonistů z Dolního Rakouska.

Také ovlivnění hrnčířské produkce ve středověké Jihlavě hrnčířstvím dolnorakouským je vysvětlitelné tímto jižním kolonizačním proudem. V Jihlavě shledáváme již ve 2. polovině 13. století silné vazby k rakouskému Podunají například v architektuře. Stačí jmenovat konventní kostel minoritů v Jihlavě z doby krátce před polovinou 13. století, který bezprostředně souvisí s trojlodím minoritského chrámu ve Steinu a. d. Donau, jižní a severní portály trojlodí farního kostela sv. Jakuba z doby kolem poloviny 13. století, oba podobné s jižním portálem dominikánského kostela v Krems a. d. Donau, a dům č. 39 na Masarykově náměstí v Jihlavě se třemi arkádami podloubí z doby po roce 1260 podobnými loubí Gozzova paláce v Krems a. d. Donau, taktéž z doby kolem roku 1260 (srov. Měřínský 1993, 111; tam další lit.). Samotné nově založené město se pak nacházelo na staré dálkové komunikaci tzv. Haberské cestě vedoucí z Vídně na Prahu (Vávra 1969; srov. Měřínský 1988a, 55—57, 76; 1988b, 15—18, 29—31; 1990, 130—132). Po vzniku nového královského horního města Jihlavy na počátku čtyřicátých let 13. století (srov. Měřínský 1977a, 122—124; 1989, 28) nastává do Jihlavy a jejího okolí příliv domácích, ale hlavně cizích kolonistů, z nichž velká část pocházela právě z rakouských

zemí (Měřínský 1988b, 19; 1993, 104—105; Jaroš 1993, 17—35). V národnostní skladbě Jihlavy tvořilo německé obyvatelstvo od 13. století asi 85—90 % a tento poměr se nezměnil prakticky až do 19. století (Jaroš 1993, 35; Hoffmann 1984, 75). Vedle horníků a zemědělského obyvatelstva přicházeli jistě i příslušníci různých řemesel, kteří mohli ovlivnit i produkci hrnčířského zboží v Jihlavě a přenos technologických zkušeností včetně oblíbených tvarů nádob.

Literatura

- BLAHA, J., 1968: Vývoj osídlení jihozápadní Moravy do doby husitské (se zvláštním zřetelem k osídlení středověkému), díl I.—III. Rkp. nepubl. dipl. práce na katedře prehistorie FF UJEP v Brně. Brno.
- ČERNOHORSKÝ, K., 1941: Moravská lidová keramika. Praha.
- HOFFMANN, F., 1961: Jihlava v husitské revoluci. Havlíčkův Brod.
- 1984: Morava před husitskou revolucí, ČMMZ LXIX, Vědy společenské, 49—78.
- 1986: Bojové družiny před husitskou revolucí na západní Moravě. In: Moravský historický sborník (Moravica historica), 78—88. Brno.
- JAROŠ, Z., 1993: Gotická Jihlava. Historický kalendář gotické Jihlavy. Jihlava.
- KERAMISCHE BODENFUNDE: Keramische Bodenfunde aus Wien. Mittelalter-Neuzelt. Katalog Museen der Stadt Wien (rok neuv.). Wien.
- MĚŘÍNSKÝ, Z., 1976: rec. Zpráva o IV. celostátním semináři o středověké keramice v Opavě, Zprávy ČSSA při ČSAV XVII, 1975, seš. 1—2, str. 1—91, ČMatMor XCV, 345—348.
- 1977: Archeologické nálezy z výstavby obvodové komunikace v Jihlavě, VVM XXIX, 166—171.
- 1977a: Několik poznámek k počátkům města Jihlavy. In: Středověká archeologie a studium počátků měst, 122—128. Praha.
- 1982: Nálezy středověké keramiky v Častohosticích (okr. Třebíč) a otázka regionální diferenciaci středověké keramiky na Moravě, VVM XXXIV, 354—361.
- 1988: Archeologický výzkum hradu Rokštejna 1981—1987. Výsledky a perspektivy, VSV, Oddíl věd společenských VI, 241—250.
- 1988a: Brnice a její okolí od poloviny 13. století do válek husitských. In: Dějiny Brtnice a připojených obcí, 51—99. Brno.
- 1988b: Počátky osídlení Brtnicka a nejstarší dějiny obce. In: Dějiny Brtnice a připojených obcí, 13—49. Brno.
- 1989: Století posledních Přemyslovců na Moravě a ve Slezsku ve světle archeologických výzkumů a nálezů. AH 14, 19—42.
- 1990: Vývoj osídlení Jihlavska do 13. století (Nástin), VSV, Oddíl věd společenských VII, 129—141.
- 1991: Hrad Rokštejn a jeho úloha v předhusitském a husitském období. In: Sborník příspěvků k 555. výročí vyhlášení basilejských kompaktát v Jihlavě, 65—82. Brno—Jihlava.
- 1991a: Hrad Rokštejn na Jihlavsku. Deset let archeologického výzkumu 1981 až 1990. VVM XLIII, 413—427.
- 1992: Výsledky záchranného archeologického výzkumu na staveništi Horáckého divadla v Jihlavě (1990—1992), VSV, Oddíl věd společenských VIII, 163—171.
- 1993: Otázky kolonizace a interetnických vztahů na středověké Moravě, AH 18, 99—118.
- 1994: Rokštejn, mittelalterliche Burg im Kreis Jihlava (Iglau). Ergebnisse der archäologischen Forschungen in den Jahren 1981—1982. In: Sborník symposia Krems a. d. Donau 1992, v tisku.
- MĚŘÍNSKÝ, Z.—PLAČEK, M., 1989: Rokštejn, středověký hrad na Jihlavsku (jeho dějiny, stavební vývoj a výsledky archeologického výzkumu 1931—1989). Brno—Brtnice.
- 1989a: Upřesnění stavebně historického vývoje brtnického zámku v gotickém období. In: Památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji. 30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně, 24—45. Brno.
- NEKUDA, V.—REICHERTOVÁ, K., 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno.

- NOVOTNÝ, B., 1982: Funde mittelalterlicher handwerklicher Erzeugnisse aus Iglau (Mähren) (von 2. Hälfte des 13. bis zum Beginn des 15. Jahrhunderts). Wien.
- NOVOTNÝ, B.—KAREL B.—DUŠEK, V., 1978: Středověké objekty ze 14. až z počátku 15. století v historickém jádru Jihlavy, VVM XXX, 49—62.
- POLÁČEK, L., 1991: Archäologische Grabung und neue Lesefunde in Moravské Budějovice (Bez. Třebíč), PV 1988, 55—56. Brno.
- PROCHAZKA, R., 1991: Brünner Keramik des 13. und der ersten Hälfte des 14. Jahrhundert und die Frage ihrer auswärtigen Beziehungen. In: XX, MS 1990. Kultur- a historické styky jižní Moravy, 233—246. Mikulov—Brno.
- RICHTER, V., 1931: Výroba habánské keramiky v Brtnici u Jihlavy, PA XXXVII (NŘ I), 22—23.
- 1934: K výrobě habánské keramiky v Brtnici u Jihlavy. ČSPS XLII, 36—39.
- SCHEUFLER, V., 1972: Lidové hrnčířství v českých zemích. Praha.
- STĚPÁN, V., 1992: Nový pohled na přepadení Jihlavy v roce 1402, VSV, Oddíl věd společenských VIII, 7—22.
- SVOBODA, J. F., 1930: Moravské Horácko. In: Národopis lidu československého, díl III, sv. 3. Lidové umění a zvykosloví, seš. 1. Lidové umění výtvarné. Kritická studie srovnávací. Praha.
- UHLÍŘ, J., et al. (Fišer, R.—Nováčková, E.—Sejbal, J.—Šrámek R.), 1977: Třebíč Dějiny města I. Brno.
- UNGER, J., 1970: Rakouská značkováná keramika na jižní Moravě, JM 6, 61—65.
- 1934: Náezy importované keramiky na břeclavském okrese v 15. a 16. století. In: XIII, MS 1993. Dějiny řemesel a průmyslu na jižní Moravě, 176—185. Praha.
- VÁVRA, I., 1969: Haberská cesta, HG 3, 8—32.
- ZAORALOVA, M., 1988: Období druhého nevolnictví 1648—1740. In: Dějiny Brtnice a připojených obcí. 151—177. Brno.
- 1988a: Od husitství do Bílé hory (Brtnice v majetku Brtnických z Valdštejna). In: Dějiny Brtnice a připojených obcí, 101—132. Brno.

Zusammenfassung

Keramik aus der Burg Rokštejn (Bez. Jihlava/Iglau) und ihre Beziehungen zur Iglauer und niederösterreichischen Keramik

Die archäologischen Ausgrabungen in der Burg Rokštejn im Bez. Jihlava (Iglau) werden seit 1931 fortlaufend durchgeführt und brachten außer Erkenntnisse bezüglich der Baugeschichte und der Geschichte der Lokalität auch eine große Menge an Zeugnissen der Sachkultur aus der Zeit der Existenz der Burg im letzten Viertel des 13. bis zum ersten Drittel des 15. Jhdts. Den größten Anteil an Funden neben den Tierknochen, bildet die mittelalterliche Keramik. Die gesamte, befundete Kollektion kann man in die Hauptgruppen Küchenkeramik, Bau- und technische Keramik und Ofensetzererzeugnisse einteilen.

In diesem Beitrag wollen wir uns jedoch nur mit den charakteristischen Zügen und Beziehungen der am meisten vertretenen Keramikgruppe, der gebräuchlichen Küchenkeramik, auseinandersetzen. Im Vergleich zu der großen Anzahl von Funden ist bis heute nur ein kleiner Teil dieser Kollektion bearbeitet. Es ist aber möglich, die befundenen keramischen Komplexe vorläufig in 3 chronologische Horizonte zu gliedern: den 1. Horizont kann man in das letzte Viertel des 13. bis zum Beginn des 14. Jhdts., den 2. Horizont in das 14. Jhdts. und den 3. Horizont in den Zeitabschnitt vom Ende des 14. bis zum 1. Drittel des 15. Jhdts. datieren.

Beim Studium der Keramik von Rokštejn müssen wir uns die Grundfrage stellen, welches Hafnerzentrum die Burg mit seinen Erzeugnissen von Küchenkeramik und Töpferware, die für den alltäglichen Gebrauch bestimmt war, versorgt wurde. Gleich in der Nähe der Burg Rokštejn liegt der Markt Brtnice (Pirnitz), zur Zeit der Burg ein Marktdorf. Dort ist jedoch im Mittelalter weder durch Quellen noch Funde eine Töpferwerkstätte belegt. Als nächste Orte wären Velké Meziříčí und Třebíč zu nennen, die als Versorgungsquelle in Frage kämen, doch war dort das Töpferhandwerk im Mittelalter eher schwach entwickelt. Auch in Moravské Budějovice hat sich dieser Handwerkszweig erst später und zwar im 15. Jhdts. ausgebildet. Zu den großen Produktions- und Handelszentren von Hafnerware an der Grenze zwischen Böhmen und SW-Mähren gehörte in dieser Zeit das, von der Burg Rokštejn ca 13 Km in nord-westlicher Richtung entfernte Jihlava (Iglau). Wenn wir die lokalen, charakteristischen Züge der Töpferproduktion der Orte Velké Meziříčí und Třebíč und die späte Entwicklung in Moravské Budějovice, verglichen mit der Keramik von Rokštejn, in

Betracht ziehen, müssen wir diese ausscheiden und unsere Aufmerksamkeit ganz der Stadt Jihlava (Iglau) zuwenden.

In Jihlava (Iglau) gab es in der Vergangenheit praktisch keine archäologischen Ausgrabungen und es standen nur Streufunde zur Verfügung. Erst in den 70iger Jahren des 20. Jhdts. wurden die ersten Kollektionen von archäologischem Material bei Rettungsgrabungen in der Kosmakgasse und Muttergottesgasse, und zwar handelte es sich um Abfallgruben gewonnen. Um diese Notgrabungen und die vorläufigen Publikationen einer Auswahl von Funden hat sich vor allem B. Novotný verdient gemacht. Vom Beginn der 90iger Jahre an brachten weitere Rettungsgrabungen im Zuge des Umbaus des Horácké divadlo (Berglandtheaters) und auf der Parzelle neben Haus Nr. 17. in der Dominikanergasse, nach Abbruch des Hauses, weiteres Fundmaterial aus Abfallgruben zutage. Die Mehrheit dieser Funde kann vorläufig in den Verlauf des 14. Jhdts. bis zu Beginn oder in die 1. Hälfte des 15. Jhdts. datiert werden. Vergleicht man diese Befunde der Keramik aus den Abfallgruben aus Iglau mit jener aus Rokštejn, besonders die Töpfe, zeigt es sich, daß eine Übereinstimmung sowohl in der Form, als auch in der Kandprofilierung, der Technologie der Herstellung und besonders der Ritzmarke am Mundsäum oder an der Schulter der Töpfe, die vermutlich ein Qualitätsmerkmal war, besteht und zwar mit den Töpfererzeugnissen aus dem 3. Horizont der Burg aus dem Ende des 14. bis zum 1. Drittel des 15. Jhdts. Hauptsächlich handelt es sich hierbei, wie schon gesagt, um Töpfe -- grauschwarze Ware -- auch mit Henkel, kugelig oder sackförmig, mit massivem, umgebogenem, aber nicht untergriffigem Mundsäum und um kleinere Töpfe mit Henkel. Das Material besteht aus normal gemagertem Graphitton und wurde reduziert gebrannt. Auf Grund dieser Vergleichsanalyse ist es möglich, verlässlich festzustellen, daß gerade im Zeitabschnitt Ende des 14. und im Verlauf des 1. Drittels des 15. Jhdts., Rokštejn von Jihlava (Iglau) mit der gebräuchlichen Küchenkeramikware versorgt wurde. Interessante Erkenntnisse bringt auch die Betrachtung der Beziehungen der Iglauer Keramik aus dieser Zeit, also dem 14. und Beginn des 15. Jhdts., zu seiner weiteren Umgebung. Es zeigt sich dabei, daß die häufigste Form der Töpfe in ihrer Ausführung im weitesten Umkreis an die Keramik des niederösterreichischen Donaugebietes anknüpft. Insbesondere finden wir Analogien in Exemplaren der Wiener Keramik.

Diese Beziehungen lassen sich durch den Zuzug von Kolonisten in den Iglauer Raum erklären, die dort neue Töpferwerkstätten zu Beginn der 40iger Jahre des 13. Jhdts. gründeten. Ein Großteil dieser Einwanderer stammte aus dem niederösterreichischen Donaugebiet. Aber sicherlich trugen auch Wirtschafts- und Handelsbeziehungen zwischen Jihlava (Iglau) und dem Donaauraum zu dieser Entwicklung bei, da Jihlava (Iglau) an einem alten Handelsweg, an der sogenannten Haberskastraße lag, die von Wien über Znojmo (Znaim), durch Jihlava (Iglau) nach Praha (Prag) führte. Ähnliche Einflüsse aus dem Donaugebiet finden wir auch im 2. Drittel des 13. und in der 1. Hälfte des 14. Jhdts. in der Brünner Keramik.

